

ФОРМУВАННЯ У СТУДЕНТІВ УМІНЬ СИСТЕМНОГО АНАЛІЗУ МЕТОДОМ ПЕДАГОГІЧНОЇ СИТУАЦІЇ

У статті представлено результати навчальної та дослідницької роботи з курсу ТМФВ, де передбачалось формування у студентів умінь системного аналізу методом професійних ситуацій.

Ключові слова: педагогічна ситуація, вміння, системний аналіз, метод.

Постановка проблеми. Органічним складовим компонентом практичної професійної діяльності вчителя фізичної культури є постійний аналіз навчально-виховної діяльності. Відомо, що уміння аналізувати досвід вчителів і, зокрема, свою особисту діяльність є надійним шляхом підвищення професійної майстерності педагога.

На жаль, доводиться констатувати, що стан уміння аналізувати урок, досвід, подію, ситуацію недостатній не тільки у студентів, але й в переважній більшості вчителів фізичної культури.

Підтвердженням цьому є, зокрема, характерна картина з аналізом уроків фізичної культури під час проходження педагогічної практики. Різноманітні схеми аналізу уроку фізичної культури, що пропонуються в навчально-методичній літературі не вирішують проблему. Як правило, студенти дають стверджувальні шаблонні відповіді на поставлені запитання і майже не пропонують свого бачення і розуміння шляхів вирішення в процесі аналізу уроку.

Вважається, що ефективним засобом формування умінь системного аналізу навчально-виховної діяльності є педагогічні ситуації. Дидактичні умови, що закладені в педагогічних ситуаціях, а саме, оцінно-орієнтаційна діяльність студента під час вирішення самої ситуації сприяють формуванню у них умінь системного аналізу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Цінність системного підходу полягає в тому, що розгляд категорій системного аналізу створює основу для логічного і послідовного підходу до проблеми прийняття рішень. Ефективність вирішення проблем за допомогою системного аналізу визначається структурою розв'язуваних проблем.

Загалом системний аналіз є каркасом, що з'єднує усі необхідні наукові знання, методи та дії для вирішення складних проблем. Методи мають далеко не рівноцінне значення й використовуються на різних етапах аналізу [6].

Одним з найефективніших шляхів розв'язання цієї проблеми є використання активних методів навчання. В останні роки у фізкультурній освіті наголошується на важливості запровадження методу професійних ситуацій [5].

В науковій та психолого-педагогічній літературі поняття "педагогічна ситуація" розглядається вкрай неоднозначно. Так, Селевко Г.К. трактує педагогічну ситуацію як істотну ознаку з чітко поставленою метою навчання і педагогічним результатом, що відповідає їй, яка може бути обґрунтована і виділена в явному виді і характеризуватися учбово-пізнавальною спрямованістю [8].

В свою чергу, фахівці Дубасенюк О.А. і Вознюк О.В. схильні вважати, що педагогічна ситуація існує як специфічний вид взаємодії суб'єкта і об'єкта, головною особливістю якого є невизначеність, що потребує прийняття рішення та виникає на всіх рівнях психічного відображення та регуляції діяльності [1].

В своєму дослідженні ми розглядаємо педагогічну ситуацію як фрагмент професійної діяльності вчителя, який містить певні суперечності між тим, що вже сталося, і тим, що очікувалось отримати в ході навчально-виховного процесу, а також як надійний матеріал для формування уміння системно аналізувати педагогічні процеси і явища.

Педагогічна ситуація створюється за допомогою активних дій, питань викладача, що підкреслюють новизну, важливість, красу і інші відмітні якості об'єкту пізнання. Створення педагогічної ситуації суто індивідуальне. Педагогічні ситуації можуть створюватися на усіх етапах процесу навчання: при поясненні, закріпленні, контролі [7].

Педагогічна ситуація, яка подається для розгляду студентам, має бути наближена до реальності, оскільки без цього неможливо домогтися природних дій тих, кого навчають. Зміст професійної ситуації може передаватися різними способами: письмово (наприклад, у формі опису або справи), усно, а також у формі інформаційного повідомлення – за допомогою мультимедійних приладів. Ситуація, як і діяльність реального навчального закладу динамічна і потребує від майбутніх фахівців нових рішень і дій [4].

Навчальні ситуації, що пропонуються студентам, повинні урахувати їхні пізнавальні можливості, викликати відповідний інтерес, бути цікавими і значимими не тільки для засвоєння нового матеріалу, але й для загального і професійного розвитку особистості вчителя фізичної культури. Це означає, що цим ситуаціям має бути притаманний певний рівень складності, який би відображав дійсну складність реальної професійної діяльності [2].

Важливою умовою успішного оволодіння способами розв'язання педагогічних ситуацій є детальне фіксування та детальний аналіз конкретних дій студентів та викладача. Тільки на основі цього можна визначити сутність педагогічних відносин та проектувати можливі шляхи розв'язання ситуацій.

Необхідною вимогою в процесі вирішення педагогічних ситуацій є усвідомлення того, що починаючи аналіз навіть найпростішого педагогічного факту, доведеться провести значну дослідницьку роботу, скласти всебічну програму вивчення суб'єктів навчально-виховної діяльності, умов, обставин і т.д. Поодинокі приклади професійних ситуацій фахівців, як правило, супроводжуються й способами їх вирішення самими вчителями. Запропонований спосіб, на думку вчителя, ефективно вирішив би ситуацію.

Зрозуміло, що тактика поведінки вчителя фізичної культури в кожному конкретному випадку може суттєво відрізнятися. В одному випадку – це можуть бути ефективні дії, в іншому – вони можуть бути помилковими, неефективними. Разом із тим системний аналіз цих дій збагачує професійну пам'ять і стає корисним у професійній підготовці майбутніх спеціалістів [3].

Отже, системний аналіз конкретних професійних ситуацій вчителя фізичної культури ми розглядаємо як спосіб вивчення конкретної навчальної теми з курсу ТМФВ. У такому випадку ефективним виступає застосування не окремих ізольованих професійних ситуацій, а їх обґрунтовані класифікації. Це дає можливість з різних боків бачити проблему в реальних умовах школи.

Мета роботи. Враховуючи вище згадане ми поставили за мету вивчити можливості формування умінь системного аналізу методом педагогічних ситуацій у студентів факультету фізичного виховання Чернігівського національного педагогічного університету імені Т.Г.Шевченка.

Результати дослідження. Наводимо приклад застосування професійної ситуації у процесі вивчення курсу "Теорія і методика фізичного виховання".

Відомо, що знання теми "Шкільний урок фізичної культури" і, зокрема, підготовка вчителя до уроку, відносяться до найважливіших професійних знань вчителя фізичної культури.

На жаль, значна частина вчителів, не говорячи вже про студентів-практикантів, недооцінюють важливості цього компонента професійної діяльності. У зв'язку з вивченням цієї теми студентам пропонується наступна педагогічна ситуація.

На одному з уроків фізичної культури учні 8 класу складають норматив з кросової підготовки. Заняття відбуваються в міському парку культури та відпочинку. Учні налаштовані на змагальну атмосферу і одразу ж після старту включились в боротьбу. На фініші вчитель задоволений результатами багатьох учнів і в кінці уроку коментує показники і виставляє оцінки.

Згідно списку в журналі вчитель називає прізвище учня М. схвально відзивається про нього, відмічає старанність і виставляє високу оцінку. У цей час один з учнів голосно зауважив: "Не дуже хвалить його, він же зрізав дистанцію". Ще декілька учнів підтверджують порушення правил на дистанції учнем М.

Учитель звертається до винуватця. Той спочатку заперечує, але зрозумівши, що порушення відбувалось в полі зору учнів, зізнається в порушенні.

Здійснити аналіз ситуації. Як би Ви поступили на місці вчителя?

Студентам 3-го курсу факультету фізичного виховання ЧНПУ імені Т.Г. Шевченка (усього 70 чол.) було запропоновано письмово виконати аналіз згаданої ситуації.

Ознайомлення з письмовими відповідями свідчить, що об'єм письмової інформації та зміст аналізу у студентів суттєво відрізняються. Найчастіше в змісті аналізу згадувалось про недостатню підготовку вчителя до уроку, про недостатню організаційну підготовку вчителя, про негативну реакцію класу в такій ситуації, про зниження інтересу до занять фізичною культурою тощо.

З урахуванням найбільш поширених відповідей у змісті аналізу цієї ситуації студентами, ми склали орієнтовну схему аналізу згаданої ситуації, яку зможемо використовувати в навчально-виховному процесі.

Пропонується здійснювати аналіз за такими питаннями:

1. З чіткої вини сталась така ситуація?
2. У чому полягає сутність самої ситуації?
3. Які причини виникнення ситуації?
4. Як реагуватимуть на таку ситуацію учнів різних класів?
5. Як вплине такий випадок на взаємовідносини між вчителем і учнем?
6. Чи є професійна ситуація показником невідповідності вчителя до проведення заняття?
7. Кому більше притаманна така ситуація – вчителю-початківцю чи досвідченому вчителю.
8. Як попередити виникнення подібної ситуації?
9. Чому вчить ця ситуація?
10. Як би Ви особисто вирішили таку ситуацію?

Зрозуміло, що професійних ситуацій вчителя фізичної культури безмежна кількість і до того ж постійно виникають нові. Вони відрізняються як за змістом, так і за причинами виникнення. Їх можуть створювати як вчителі, так і окремі учні, і навіть колектив класу.

Тому використовувати вищезазначену схему системного аналізу необхідно з урахуванням цих факторів. В той же час прийнятною може бути узагальнена схема системного аналізу професійних ситуацій. Вона може включати наступні моменти:

1. Хто створив ситуацію?
2. Характеристика стану учасників ситуації.
3. Характеристика зовнішніх умов, обставин.
4. Сутність протиріччя, що виникло та потребує вирішення.
5. Передбачення очікуваного результату.
6. Вибір та обґрунтування способів досягнення позитивного результату.

7. Ефективність та зміст практичних дій, спрямованих на вирішення ситуації.
8. Способи попередження виникнення подібних ситуацій.
9. Чому вчить конкретна ситуація?
10. Аналіз результатів вирішеної ситуації.

Використовуючи цю схему, вдається, за порівняно невеликий проміжок часу, оволодіти загальною технологією аналізу та розв'язання багатьох професійних ситуацій вчителя фізичної культури.

Спочатку студент використовує схему як зразок, що регламентує послідовну та змістовну сторону аналізу. Потім дії, які передбачені в схемі, перетворюються в уяву та здійснюються на основі запам'ятовування. Нарешті, після засвоєння процедури аналізу, діяльність студентів у цьому напрямку набуває ознак практичних навичок.

Слід зазначити, що аналіз професійних ситуацій не обмежується лише формуванням вміння системно аналізувати навчально-виховну діяльність.

У ході аналізу конкретної ситуації встановлюються нові зв'язки між різними компонентами педагогічного процесу, які раніше для студента були не відомими. Таким чином, педагогічна діяльність вчителя фізичної культури наповнюється новим змістом, повертається своєю новою стороною.

Разом із цим аналіз професійних ситуацій дозволяє розробити модель педагогічних дій у цих ситуаціях. І що дуже важливо, вміння системно аналізувати формує здатність студентів попереджувати виникнення подібних ситуацій в реальних умовах професійної діяльності.

Висновки. 1. Стан уміння системно аналізувати педагогічний процес у студентів факультету фізичного виховання не відповідає вимогам сьогодення.

2. Використання в навчальному процесі професійних ситуацій активізує пізнавальну діяльність студентів і формує вміння системно аналізувати.

3. Розробка та використання схем аналізу конкретних професійних ситуацій є необхідною умовою розвитку у студентів уміння системно аналізувати навчально-виховну діяльність.

4. Системний аналіз професійних ситуацій не тільки формує у студентів відповідні вміння, але й вчить професійно мислити.

Подальші дослідження мають бути спрямовані на розширення досвіду використання професійних ситуацій у вивченні спортивно-педагогічних дисциплін (спортивних ігор, гімнастики, легкої атлетики і т.д.).

Використані джерела

1. Дубасенюк О. А. Професійно-педагогічні задачі: типологія та технологія розв'язання: навч. посіб. для студ. вищих навчальних закладів / О. А. Дубасенюк, О. В. Вознюк. – Житомир: ЖДУ ім. І. Франка, 2010. – 272 с.
2. Ємець О. Й. Професійні ситуації вчителя фізичної культури: навчальний посібник / О. Й. Ємець, В. І. Скрипка. – Чернігів, 2008. – 80 с.
3. Ємець О. Й. Ситуаційні технології в підготовці вчителя фізичної культури / О. Й. Ємець // Фізичне виховання, спорт і культура здоров'я у сучасному суспільстві: зб. наук. пр. Волин. нац. ун-ту ім. Лесі Українки: у 3 т. / Уклад. А. В. Цьось, С. П. Козіброцький. – Луцьк: РВВ Вежа, Волин. нац. ун-ту ім. Лесі Українки, 2008. – Т. 1. – С. 170-173.
4. Єфіменко П. Б. Педагогічні умови забезпечення різнорівневої професійної підготовки майбутніх фахівців фізичної культури: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: спец. 13.00.04 "Теорія та методика професійної освіти" / П. Б. Єфіменко – Харків, 2002. – 19 с.
5. Забора А. В. Формування знань і навичок майбутніх вчителів фізичної культури в процесі вивчення дисциплін "Теорія і методика фізичного виховання" і "Гімнастика з методикою викладання": автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. наук з фіз. виховання та спорту: спец. 24.00.02 "Фізична культура, фізичне виховання різних груп населення" / Забора Андрій Володимирович; Харківська держ. академія фізичної культури. – Л., 2004. – 21 с.
6. Лямець В. І., Тевяшев А. Д. Системний аналіз / В. І. Лямець, А. Д. Тевяшев – Харків: ХТУРЭ, 1998 – 252 с.
7. Омеляненко В. Л. Педагогіка : завдання і ситуації : практикум / В. Л. Омеляненко, А. І. Кузьмінського, Л. П. Вовк – [2-ге вид., випр.]. – К. : Знання-Прес, 2006. – 423 с.
8. Селевко Г. К. Современные образовательные технологии: Учебное пособие / Г. К. Селевко – М.: Народное образование, 1998. – 256 с.

Pechko O.

FORMING THE STUDENT'S SCHEMES OF THE SYSTEM ANALYZING BY THE METHOD OF PEDAGOGICAL SITUATION

The article deals with the educational and research working performances from the course of TMFE, where are forming the student's schemes of the system analyzing by the method of pedagogical situation.

Key words: *pedagogical situation, ability, analysis of the systems, method.*

Стаття надійшла до редакції 17.09.2013 р.